

slabog pisanja i neveštine moje u krasnom ilirskom narečju mozbit amo tamo kakovih pogrešakah u prepisu opazite.“ (Pismo v zagrebški vseučiliški knjižnici.)

* * *

Puščava narodnega življenja je bila mariborska gimnazija! Zato ni čudo, ako so zavednejši svečeniki mladino onih krajev pošiljali v Varaždin: leta 1835. je šlo šest dečkov od Sv. Jurija ob Ščavnici študirat, a vsi po nasvetu kaplanovem v Varaždin, ki jim sicer ni bil bliže nego Maribor. Matjašič, Trstenjak in drugi taki svečeniki so zaslužili „Slavo“, ki jo je Trstenjaku zaklical „Orol Tatranski“.

Književne novosti

Ksaver Meško. Ob tihih večerih. Ljubljana 1904. (Ign. pl. Kleinmayr & Fēd. Bamberg.)

Kdor po obedu sit in zadovoljen sede v naslanjač, nikar ne jemlji te knjige v roko; kdor si vedoma privošči v življenski borbi kratek odmor, ne poskušaj ga zaužiti s čitanjem te knjige; neizkušen mladenič in ti, zorno dekle, le čitajta knjigo, ali v celoti je ne razumeta! — Kaj? Mari ni slast srebatu „ob tihih večerih“ sladko vince v vrtni senčnici? Mari ne puhti iz tihega večera tajno netilo ljubezni parčka, ki sloni molče na altanu? Da! Ali to niso naši „Tih večeri“? . . . Pivec se veseli večernega miru in počitka, zaljubljenca uživata srečno sedanost in si slikata še lepšo bodočnost — in naši „večeri“? Pridite sem vsi, ki ste že presanjali srečna pol otroška, pol mladeniško-deviška leta, pridite tedaj, kadar ste, hoteč zopet postati otroško srečni, okusili trpkost razočaranja; spomnite se tihih večerov po onih dnevih, ki so nemilo posvetili z žgočo lučjo v tajno — dozdevno — shrambo idealov, kažoč vam: „Saj idealov ni!“, onih tihih večerov se spomnite, ko ste vendar pozabili, da je shramba idealov prazna, in upali, da je v kakem kotičku le še skrit eden, tisti, ki se mu vdajate; spomnite se zlasti večera, ko vam je tihi somrak šepetal: „Tvoj ideal živi, ali ne najdeš ga nikdar!“ . . . Kdo ni doživel takih večerov? Ni ga, komur le bije srce v prsih in kdor ne ostane vedno otrok, ni ga, naj se jasno zaveda čudne moči tihih večerov ali ne . . . Kadar še zvane v srcu zadnji glasovi strun, ki so zapele tajno pesem pod vtiskom takega večera, tedaj vzemite v roko Meškovo knjigo! . . .

Da bi srečavali v njej le svoja čuvstva, kdo bi to pričakoval? Meško uživa take večere po svoje, mi po svoje; v tajni melodiji, naši in njegovi, so glasovi isti, harmonizacija različna. Ne smemo misliti, da je prava le naša harmonizacija: on ima pravico do svoje kakor mi. Le krive disonance grajamo, ker teh ne poznajo srčne strune; te disonance nastanejo, kadar izkuša na srčne strune igrati

neumetnik, rokodelc: razum, to se pravi, kadar se strunam vsiljuje godba, bodisi o nepravem času, ko še niso napete, ali z motivi, ki jih take strune ne morejo izražati. — Meško je zakrivil nekaj takih disonanc.

Niti na misel nam pa ne prihaja, da bi mu objektivno očitali: „zakaj govoriš le otožne besede in nam budiš „v dušah le otožnost in bol,“ kakor se sam pritožuje v „Domu in Svetu“ 1903. leta, stran 679.; dokler otožnost izvira iz značaja in situacij, mu je ne smemo prirehati, kakor ne šaljivcu poskočnosti. — Meško pravi o samem sebi na koncu knjige, da so mu nežna usteca mehko očitala: „Saj niste veseli nikoli. Vedna otožnost vam zre iz oči, trpek plač je vaš smeh in vedna žalost plaka menda v vašem srcu“; in istotako izvemo v začetku knjige (stran 4.), da je motno njegovo oko in „kalno od solza, ki jih je plakalo nad lastnim in tujim gorjem“. — Ali ni to svetožalje? O da! So res trenutki, ko zgrabi vsako človeško srce svetožalje, čim mehkejšje je srce, tem češče; in niso najslabša srca, ki se mu rada vdajajo . . . Toda dalje! Kjer je svetožalje, tam je blizu melanholija, njegova pasivna sestra. Tudi Meško pravi o sebi (stran 77.): „Melanholično resnost ljubim in tihe, skrivnostno drhteče besede ljubim, ki čuvstva srca razodevajo le napol in jih napol prikrivajo, ki skrivnosti duše označujejo le v temnih obrisih, jih kažejo le od daleč, da jih gledamo kakor v prvem mraku ali bajnem svitu luninem.“ — Ali niso te besede čarobne, skoraj — hm — čarovniške? — In še ena stopnja, ki združuje svetožalje in melanholijo: Meško ljubi načeloma večere z mehkim mirom in sanjavo melanholijo (str. 6.) in nas vprašuje naravnost z jasno poento (str. 287.): „Ali ljubite pomladanske večere? In kake ljubite? Nemirne morebiti in viharne, ko ječi v strahu in bolesti vsa priroda?“

V našem odgovoru na to vprašanje pa je postavljena meja, do katere moremo tudi bedni zemljani slediti pisateljevim idejam. Da! mi ljubimo take večere in še kako! Ljubimo jih tudi, kadar stojimo, kakor nam to Meško slika (stran 284.), „ob takem večeru z dragim bitjem ob mlinu za mestom, za vasjo,“ in se tudi radi spominjamo „mehkih pritiskov mehke roke“ in smo često storili ob takih večerih nov korak k cilju — ali: mi ljubimo tudi druge večere, celo viharne! Stopi na plano, ko treska grom za gromom, in zri v besne oblake: Res, blisk ti jemlje vid za trenutke, ali prsi se ti širijo, ko se zavedaš, da stojiš tu krepko iz lastne volje, ne pribit kakor oni hrast! Ha, in vihar! Kdo ga ne bi ljubil? Hej, le sem, vihar! Ti si močan, jaz nisem slab, ti tuliš, jaz ti zavriskam v obraz! Pa i ti, mehki zefirček, si moj ljubljeneč, sanjavo šumiš in tudi jaz bom mehko sanjal v tvojem objemu; in tiha noč, le privedi mi svoje svetožalje in svojo melanholijo, pričakujem te kot ženin . . . Tako pravimo mi; to je naš odgovor.

Sicer ne mislite, da se Meško vedno joče in čuti nesrečnega, dasi to na raznih mestih trdi; čutil je pač tako „ob tihih večerih“, a dopoldne in popoldne in ob kakih drugih večerih drugače — kaj? Le včasih „ga zgrabi“! Saj smo vsi taki, le oblika je pri nas robatejša. — Poglejmo n. pr. njegovo svetožalje. Ustrašil sem se, ko sem čital (na strani 265. i. d., tudi 255. i. d.) črno sliko sveta: „Neizmeren je ta svet in ves trd in sovražen je, brez ljubezni in brez sočutja in brez vsega usmiljenja. Ne govori mi nikoli sočutna duša tolažečih besed — med mračnimi in samoljubnimi ljudmi spem svojo pot, z mračno dušo in pekočo vestjo.“ Tu prehaja svetožalje v svojega nezakonskega otroka, v zamorca pesimizem, ki Mešku ne pristaja, ker je krivičen. Potolazile so me nastopne strani (266. i. d.); kdor govori o „ponosu“ in zna tako strastno očitati kakor tukaj, ta ni tako poražen od žlobe sveta, kakor nam pravi tedaj, kadar ga obidejo sentimentalne ure. To je

prav! — — Nadalje melanholija! Na istem mestu, kjer jo pisatelj očitno priznava (stran 76.), čitamo zavzeti ta-le stavek: „Ljubim nežnost, a majhnih deklet(?) ne ljubim in ne otročje razposajenosti.“ Oprostite! To je razposajen stavek! Kdor prvič sam trdi, da ljubi melanholično resnost, temu neradi verjamemo, ker je njegova sodba o samem sebi seveda pristranska; kdor pa drugič v isti sapi resno zagotavlja, da majhnih deklet ne ljubi in ne otročje razposajenosti, temu odgovarjamo, da razposajenosti (nota bene, v slabem pomenu) nihče ne „ljubi“, a da nam ni jasno, kako bi ovirala melanholično resnost majhna dekleta . . . Tak hud stavek se pač zapiše v ognju plapolajoče gorečnosti. — — Da je pisatelj nadalje doživel same prevare, da ni imel od otroške dobe več veselih trenotkov, tudi tega mu svet ne verjame; verjamemo pa, da je tedaj, ko je pisal dotične odstavke, res občutil tako hot; besede so mu vrele iz ust, ker je bilo srce polno. — Saj je dovolj pomembno, da je naposled (stran 289.) vzlubil celo viharne večere!

Naposled: nesrečo prenaša vsak po svoje. Meško ima mehko srce, hitro se mu ulijejo solze in hitro obupa nad ljubeznijo in usmiljenostjo sveta, kakor smo že slišali, ter pričakuje utehne le izven sveta . . . Kaj pa naj porečemo o onih, ki jih stiskata življenja peza in bol nič manj hudo, ki pa jim življenje, skrb zase in za druge nalaga dolžnost, da preskrbe sebi in drugim utehne dan za dnem, leto za letom, ker njih cilji ne morejo biti tako daleč, kakor so Meškovi? Mnogi so, ki v pekoči bolesti vzklikajo — po pravici ali krivici — z Meškom (str. 279.): „Sveta ne ljubim, ljubil ga nisem nikoli“; radi bi nadaljevali z Meškom: „Ne pričakujem od življenja ničesar, ničesar ne zahtevam več od njega“ — ko bi življenje samo ne zahtevalo toliko od njih! Tudi ti se jočejo, pa — kako? Tako, da se stisnejo zobje in napno mišice, sicer bi se izvil iz ust bolesten vzdih in bi postale oči mokre; to pa se ne sme zgoditi, ker usta, ki zdihujejo, in oči, ki se solze, ne opravljajo svoje službe! — Torej vsak po svoje in nič si ne očitajmo in nič se ne zgražajmo nad svetom in človekom. So še dobri ljudje na svetu — Meško sam nam slika nekatere v knjigi! — le iščimo, in našli bomo, trkajmo, in odprlo se bo, trkajmo enkrat, dvakrat, stokrat . . . a nikdar ne recimo: svet, ti nimaš ljubezni, usmiljenja, dokler trdimo, da čuti naše srce zgolj ljubezen in usmiljenje! — — In ne očitajmo si, da se ne razumemo, kakor nam to očita Meško (str. 253., 254.). Kdo mu pravi, da ne „ljubimo njegove duše zato, „ker je žalostna“? Le tega ne odobravamo, da bi človek vsled žalostnih izkušenj si postavil za življensko geslo žalost, dasi tudi to razumemo, ker tudi poznamo svet. Razumemo še več! N. pr. tudi, da je vsled boleznega srčnega utripljaja stopilo enkrat in še enkrat Mešku vse njegovo življenje le kot posoda žalosti pred oči, češ (stran 279., 280.) on je „človek, ki ni okusil vse življenja(?) ne radosti in veselja in ne sonca in ne sreče“, dasi nam je sam prej (stran 251.) povedal, da je bila njegova duša vsaj „nekdaj . . . vsa radostna, spletena vsa iz jasnih in veselih solčnih žarkov“ . . . Saj poznamo svoje srce, to nemirno srčece! Kolikokrat bi ga morali vprašati s hrvaško pesmijo, „Tko je, srce, u te dimo, da si sada tak nemirno?“, in le eden poziv k miru iz stotine drugih je ta: „Sebični su vani ljudi, svaki grije srdce svoje: Miruj, miruj, srdce moje!“

Meškovo srce je nemirno, še nemirnejše nego naše; vsajena je vanje sila, ki ga žene telesno tja v svet, v nedogled (glej „Dom in Svet“ 1903, stran 679.), dušo pa mu napolnjuje s hrepenenjem po nekem daljnem cilju. Vsa naša knjiga je elegija o tem srčnem nemiru; njeno skrito jedro ni mirnost „tihih večerov“,

ampak strasten boj, boj s samim seboj. Pesnik — saj to je Meško — pozna svojo slabost in jo hoče premagati; konflikt njegovega življenja mu je naložil še posebne vrste boj, ki ni prvi in ne bo zadnji te vrste — celo v našem slovstvu ima prednika — ali koliko jih je, ki bi izvojevali zmago tako, kakor nam to pove Meško na kratko v divni alegoriji (stran 274.): „V sebi sem čutil neizmerno, z odpo- vedjo posvečeno ljubezen . . .“ Ali veste, kaj pomeni kratka beseda „odpoved“? To je beseda, ki se vzdigne zmagovito šele po katastrofi v srčni tragediji. Ko je vstala v Mešku oživotvorjena ta formula, je že zmagal! Kdor ga more razumeti, čitaj ta najlepši prizor, kar jih je pisal Meško, prizor o — „komtesi Neli“! Tu je resnični konec knjige; kar še Meško pozneje piše, se nas ne prime, ker je dostavljeno iz pisateljskih in drugih ozirov. — — —

Ta krog idej in bojov je vsebina onih desetih slik — ali novel? — ki so vsebina knjige; uvod jim je pesem v prozi. Nekatere dajejo snov, druge jo uporabljajo, v nekaterih je združeno oboje. Skoraj vse osebe navdaja kakor pisatelja hrepenenje po tujini in po nečem daljnem: to določuje razvoj v V.—IX. sliki. Med njimi je najlepši celotni sestavek v tej knjigi „Ciganček“; že naslov izraža program, in ta program je dosledno izpeljan po originalnem vagabundu Lesjakovem Jakobu — krasen tip! — s pomočjo cigančka. — Beseda „vagabund“ ima pri nas izza Cankarja domovinsko pravico; znamenito je, da srečavamo v tej knjigi pogosto Cankarjeve misli: nekoliko v „romanci o žalostnem jutru“ (št. VIII.) — to je pravi biser! — nadalje v lepi nastopni številki, tudi v VII., a številki V. („Pozabljena“) je v glavnem delu miniaturna Cankarjevega romana „Na klancu“; na strani 130. čitamo: „Dozdeva se mi, da se mi pretaka itak nekaj vagabundske krvi po žilah. Oče je bil nemiren duh, največadnje je postal vagabund. V dediščino mi je zapustil kri vagabundov . . . Šel sem po svetu, ker sem moral iti . . .“ i. t. d. Samo da ti vagabundi včasih tudi — kradejo, dasi ne iz navade; Cankarjevi pa so „pošteni“. Seveda pa Meško ni Cankar in Cankar ne Meško. — Lepa je številka III. „Na sveti post“, psihološko mojstrska, le konec je zavit preveč v misticizem. Isti nedostatek nam otežuje užitek ostalih števil, ki se pečajo izvečine s pisateljevo osebo; v njih je razvil prerad svoje peroti tako široko, da se zamotava, posamezne sličice pa so tudi v teh jako lepe, kakor sploh vse, kar ni le abstrakcija.

Dr. Jos. Tominšek.

Učne slike iz zemljepisja. Avstrija. Podrobni učni načrt. Priredil Anton Maier. S tremi zemljevidi. V Ljubljani 1904. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Stane 1 K 50 h. Ocena te knjige nam je obljubljena in jo priobčimo v kratkem.

„Slovenski Trgovski Vestnik“. Pod tem naslovom se je odločilo izdajati slovensko trgovsko društvo „Merkur“ iznova svoje glasilo in sta izšli 1. in 2. številka tega lista skupaj dne 15. februarja. Cena listu je za celo leto 5 K, posamezne številke se dobivajo po 50 h.

Matice Hrvatske knjižni dar za leto 1903. obsega sledeča dela: 1. Ksaver Šandor-Gjalski: Gjurgjica Agičeva. Pripoved. Ciena 2 krune. Zabavna knjižnica, svezak CCLXVI—CCLXVIII. 2. Viktor Car Emin: Zimsko sunce. Slika iz istarskoga života u 4 čina. Zabavna knjižnica, svezak CCLXIX—CCLXX. 3. Milan Šenoa: Ban Pavao. Historijska drama u 5 činova (8 slika.) Zabavna knjižnica, sv. CCLXXI—CCLXXII. 4. A. Tresić Pavičić: Valovi misli i čustva. Pjesme. Zabavna knjižnica, svezak CCLXXII—CCLXXIII. 5. E. Orzeszkowa: